

УДК 351.74; 347.131

КЛИЧКОВ А.О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У межах статті зроблено спробу визначити особливості окремих аспектів урегулювання правового статусу безвісно зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів та силових структур. Автор дійшов висновку, що в діяльності правоохоронних органів України правовий статус безвісно зниклих осіб розмежується за суб'єктивним складом.

Ключові слова: безвісно зникла особа, правовий статус, розшук, цивільне законодавство, поліція.

В пределах статьи сделана попытка определить особенности отдельных аспектов урегулирования правового статуса без вести пропавших лиц в деятельности правоохранительных органов и силовых структур. Автор пришел к выводу, что в деятельности правоохранительных органов Украины правовой статус без вести пропавших лиц разграничивается по субъективному составу.

Ключевые слова: без вести пропавшее лицо, правовой статус, розыск, гражданское законодательство, полиция.

Within the limits of the article an attempt to define the features of separate aspects of settlement of legal status of obscurely disappearing persons in activity of law enforcement authorities and power structures is done. An author came to the conclusion, that in activity of law enforcement authorities of Ukraine legal status of obscurely disappearing persons it is determined after subject composition.

Key words: missing person, legal status, search, civil law, police.

Постановка проблеми. Більшість пересічних громадян цілком справедливо вважають, що основна робота співробітників карного розшуку полягає в тому, щоб попереджувати протиправні вчинки або ж, якщо вони вже трапились, якнайшвидше встановити особи злочинців, їх місцезнаходження та оперативно затримати негідників. Зрозуміло, що для правоохоронців розкритий злочин – кінцева мета, яку необхідно досягти будь-що.

Однак є в них не менш важливе завдання – пошук осіб, зниклих безвісти. Це тонша й делікатніша справа, яка потребує часу, терпіння та професіоналізму. Цим процесом займаються співробітники спеціального відділу карного розшуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню цієї проблеми присвячені роботи фахівців різних галузей знань. Так, її розглядали знані науковці в галузі криміналістики, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності В.П. Бахін, В.І. Галаган, В.Я. Горбачевський, Ю.М. Грошевий, О.М. Джужа, А.Я. Дубинський, М.В. Зубов, А.В. Іщенко, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, І.П. Козаченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, О.Я. Мазурок, М.М. Михеєнко, Д.Й. Никифорчук, В.Т. Нор, В.Л. Ортинський, М.А. Погорєцький, М.В. Салтєвський, С.М. Стахівський, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, С.Б. Фомін. Позиції окреслених аспектів також відображено в працях сучасних українських цивілістів, таких як І.А. Бірюков, В.Г. Бобко, С.С. Бичкова, О.В. Дзера, Ю.О. Заїка, А.В. Зинов'єва, Н.С. Кузнєцова, О.О. Лов'як, О.І. Угриновська, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко та інші.

Постановка завдання. Мета статті – визначити особливості окремих аспектів урегулювання правового статусу безвісно зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів і силових структур.

© КЛИЧКОВ А.О. – лейтенант поліції, ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу (Національна академія внутрішніх справ)

Результати дослідження. Чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) закріплює положення про те, що фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року [1].

Слушною є думка, що аналогічним має бути порядок розгляду судом справи про оголошення особи такою, місце перебування якої невідоме [2, с. 42–44].

Отже, чинне законодавство передбачає умови, за яких відбувається визнання фізичної особи безвісно відсутньою. До цих умов віднесено такі:

- а) протягом одного року фізична особа відсутня за місцем свого постійного проживання;
- б) протягом цього ж строку заінтересованим особам нічого не відомо про місце її перебування;
- в) вжиті заходи для встановлення місця перебування фізичної особи не дали результатів;
- г) питання, заради яких заявник просить визнати фізичну особу безвісно відсутньою, є юридично важливими та не можуть бути вирішені без такого визнання [3].

За цивільним процесуальним законодавством заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подається до суду за місцем проживання заявника, або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна. У заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою мають бути зазначені такі моменти: для якої мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку.

Суд до початку розгляду справи встановлює осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи реєстрації місця проживання осіб або органи місцевого самоврядування) та за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме.

Водночас суд вживає заходи через органи опіки й піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено [4].

Діяльність правоохоронних органів щодо врегулювання окремих аспектів правового статусу безвісно зниклих осіб є визначальною. Зокрема, до основних повноважень поліції законодавство відносить розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом.

Також поліція наповнює й підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно такої інформації:

- 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;
- 2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх вчинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;
- 3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- 4) розшуку безвісно зниклих [5].

У свою чергу досвід зарубіжних країн із пошуку безвісти зниклих людей свідчить про певні особливості.

Так, у Японії обов'язки з пошуку зниклих безвісти людей покладені на поліцію. Минулого року в країні була зареєстрована 81 тисяча таких випадків. Максимальна кількість – понад 100 тисяч зниклих безвісти – була відзначена в 2002 р. З 2002 р. кількість звернень у японську поліцію з пошуку зниклих незмінно знижується. Часто це пов'язують зі зростанням мобільного зв'язку й соціальних мереж, що збільшило для родичів імовірність знайти зниклих самостійно. Протягом року поліції Японії вдається знайти, за різними даними, від 80% до 90% зниклих безві-

сти. Близько чверті всіх випадків складають молоді люди до 20 років, які з різних причин ідуть із дому без попередження. Крім поліції, пошуком зниклих займаються приватні детективні агентства. Існує неурядова організація – «Японська асоціація допомоги пошуку зниклих безвісти», на сайті якої розміщений список тих, кого шукають родичі та друзі, з короткою інформацією про зниклих і фотографіями [6].

У Японії проблема зниклих безвісти має свою специфіку. Так, через два з половиною роки після руйнівного землетрусу й цунамі 2011 р. 2 656 осіб досі вважаються зниклими безвісти. Це пов'язано з тим, що без відповідної заяви від родичів поліція не може визнати цих людей загубленими. Сім'ї ж зниклих людей зі зрозумілих причин не поспішають поставити останню крапку в пошуку своїх близьких [6].

Стихійне лихо 2011 р. відкрило нову сторінку в способах пошуку зниклих безвісти. У ситуації, коли цілі райони на північному сході Японії опинились без електрики й засобів зв'язку, а родичам доводилося самостійно обходити кожен евакуаційний пункт, щоб знайти своїх близьких, у справу пошуку включилися японські засоби масової інформації. Так, освітній канал мовної корпорації NHK від першого дня катастрофи весь ефірний час віддав трансляції списків постраждалих, евакуйованих, загиблих і зниклих безвісти.

Часто спонтанна ініціатива одного засобу масової інформації перетворювалась на масове явище. Через три дні після цунамі головний редактор інтернет-версії газети «Асахі» звернув увагу на те, що пошук людей за списками в паперовому варіанті видання занадто складний, і створив список евакуаційних пунктів на сайті газети. У ньому в разі розміщення у віконці пошуку імені й прізвища автоматично з'являлась інформація про те, у якому евакуаційному пункті перебуває людина. Важливо, що список постійно поповнювався найсвіжішою інформацією, отриманою кореспондентами під час «польової» роботи в зоні лиха. Сайт газети став ефективним засобом пошуку зниклих безвісти, незабаром це починання було підхоплене іншими виданнями та телеканалами [6].

Зникнення людей у США називають «тихою епідемією». За даними ФБР, у 2012 р. 661 593 людини були зареєстровані зниклими безвісти. 659 514 осіб пізніше були викреслені із цього списку – у більшості випадків місце перебування було виявлене.

Статистика ФБР зі зниклих безвісти ведеться з 1975 р. У 2006 р. була створена національна пошукова електронна система NAMUS, яка містить файли про всіх зниклих, і ці файли перебувають у відкритому доступі. Користувач може сам шукати через систему зниклу людину за низкою ознак: зростом, кольором шкіри, статтю, віком, татуваннями [6].

У США безліч неурядових організацій поряд із ФБР займаються пошуковими розслідуваннями. Відомий, наприклад, Фонд Поллі Клаас, названий у пам'ять 12-річної дівчинки, викраденої з власної спальні в 1993 р. в Каліфорнії. Тисячі американців, вражених цинізмом злочину, брали участь у пошуку дитини. Уперше були застосовані інтернет-технології та багато новаторських методів, які тоді не використовували офіційні структури. Життя дівчинки не вдалося врятувати: спочатку було виявлене її тіло, потім вдалося розшукати злочинця, засудженого до смертної кари. Один лише Фонд Поллі Клаас за 20 років допоміг розшукати понад 8 тисяч дітей, які значилися зниклими безвісти. Під тиском громадськості поліція змінила колишню практику. Якщо раніше заяви про зникнення дорослих людей реєструвались лише через декілька днів, то зараз пошук починається негайно, тому що саме перші дні й години дають найвищі шанси на успіх. За 30 років існування гарячої лінії 1-800-THE-LOST (1-800-843-5678) на неї надійшло 3,5 мільйони дзвінків [6].

У Мексиці, за оцінками влади країни, приблизно 27 тисяч осіб зникли безвісти з 2006 р. Саме тоді экс-президент Феліпе Кальдерон оголосив справжню війну організованій злочинності та наркомафії. Жертвами кримінальних розглядів, за останніми офіційними даними, стало до 70 тисяч осіб. Національний інститут статистики і географії латиноамериканської країни наводить інші цифри: за час війни з наркомафією в період 2007–2012 рр. вбито 121,5 тисяч осіб [6].

Генеральна прокуратура Мексики та Міністерство внутрішніх справ створили спеціальний орган, який буде займатись роботою з пошуку зниклих безвісти людей. Як повідомив генпрокурор Хесус Мурільйо Карам, нове відомство приверне до своєї діяльності експертів, які вже працюють над пошуком зниклих людей, щоб результати їхньої роботи не зникли. Крім того, влада має намір залучати до роботи родичів зниклих, тому що найчастіше вони у своїх розслідуваннях отримують набагато більше результатів, ніж урядові організації.

Раніше про спільну роботу з пошуку зниклих безвісти Міністерство внутрішніх справ Мексики домовилось із Міжнародним Комітетом Червоного Хреста. У штаті Чіуауа на півночі

Мексика розшук зниклих ведеться оригінальним способом: інформація про зниклих розміщується на упаковках тортілій – найпопулярнішого в латиноамериканській країні борошняного виробу [6].

В Іспанії зниклими безвісти займаються як державні, так і різні некомерційні організації та асоціації. Існує велика некомерційна державна асоціація «Sosdesaparecidos», яка допомагає в пошуку рідним і близьким зниклих. До цієї організації лише за 2012 р. було заявлено про більше ніж 4 тисячі зниклих людей. У своїй роботі асоціація співпрацює з усіма державними правоохоронними органами та службами безпеки, а також з організаціями з пошуку зниклих безвісти з Польщі, Великобританії, Італії, Швейцарії, Франції, Литви, Нідерландів [6].

В Ізраїлі пошуками цивільних осіб, зниклих безвісти, займається поліція. Список на її інтернет-сайті налічує 48 імен. 13 людей, судячи з коротких біографічних відомостей, говорять російською мовою. Довше за всіх в Ізраїлі шукають Марі Ельмакіс, яку востаннє бачили 10 лютого 1966 р. Останні зникнення датовані 2012 р. В інтернет-списку фігурує туристка з Росії Емілія Санченко, яка рік тому не повернулася з поїздки до Мертвого моря. Нижегородський священник Василь Варламов зник під час паломництва до Єрусалиму [6].

Армія оборони Ізраїлю шукає 5 своїх бійців. Троє танкістів зникли безвісти в 1982 р. після бою із сирійськими й палестинськими силами біля ліванського села Султан-Якуб. У тому ж Лівані губляться сліди штурмана Рона Арада, чий винищувач розбився в 1986 р. Артилерист Гай Хевер зник у 1997 р. Його востаннє бачили на армійській базі на Голанських висотах – недалеко від лінії роз'єднання із Сирією. Пошуки зниклих безвісти солдатів ведуть спеціальні відділи, створені в структурах Генштабу та зовнішньої розвідки Моссад [6].

Сучасна ситуація щодо окресленого питання в Україні ускладнюється проведенням антитерористичної операції (далі – АТО). Зокрема, Ірина Геращенко на зустрічі з делегацією Червоного Христа озвучила актуальні цифри щодо кількості зниклих безвісти в Україні: «498 осіб, з них 347 – цивільні, серед них є волонтери, медики. Інші – військові, добровольці, деякі з них зникли ще 2 роки тому, у тому числі після Іловайської трагедії» [7].

Аналізуючи окремі аспекти врегулювання правового статусу безвісно зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів, зазначимо, що, крім нормативно-правових актів, які мають силу закону (ЦК України, Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)), визначальними є також підзаконні та локальні нормативно-правові акти. Зокрема, Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку» від 18 січня 2001 р. № 20/2001 зобов'язує Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України) разом зі Службою безпеки України за участю Генеральної прокуратури України вживати невідкладних скоординованих заходів щодо підвищення ефективності роботи із запобігання зникненню людей, їх розшуку, встановлення місцезнаходження, а також осіб тих, яких було знайдено мертвими, стосовно яких є ознаки вчинення злочину, приділивши особливу увагу перевірці інформації про безвісне зникнення дітей, громадян похилого віку, а також осіб, які могли стати жертвами торгівлі людьми, інформуванню членів сімей, родичів про заходи, що вживаються з метою розшуку людей, які зникли [8].

Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей» від 19 грудня 2012 р. № 1176 закріплює положення про те, що організація заходів із встановлення місцезнаходження дитини, яка зникла безвісти, передбачає такі дії:

- збирання даних про дитину та їх аналіз із метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, загальноосвітньої школи-інтернату, школи або училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання, притулку для дітей, центру соціально-психологічної реабілітації дітей;
- проведення першочергових практичних заходів щодо встановлення місцезнаходження зниклої безвісти дитини;
- залучення в установленому порядку до проведення розшукових заходів сил і засобів інших підрозділів органів внутрішніх справ, у тому числі з використанням оперативно-технічних можливостей;
- інформування особового складу органів внутрішніх справ про розшук безвісно зниклої дитини;
- інформування громадськості та засобів масової інформації про безвісне зникнення дитини [9].

Якщо впродовж 24 годин після подання заяви, повідомлення за фактом безвісного зникнення дитини за результатами першочергових заходів місцезнаходження дитини не встановлено, що свідчить про можливість вчинення стосовно неї кримінального правопорушення, працівник підрозділу кримінальної міліції у справах дітей (сьогодні – підрозділи ювенальної превенції) інформує керівника органу досудового розслідування про вказане для його попередньої кваліфікації та вживає додаткових заходів щодо розшуку дитини [9].

Проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за фактом безвісно зниклої дитини здійснюється винятково за дорученням слідчого, прокурора на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінального процесуального кодексу України [9].

За встановлення місцезнаходження дитини, яка перебувала в розшуку як безвісно зникла, працівники підрозділів кримінальної міліції у справах дітей вживають заходи щодо передачі дитини батькам, законним представникам, а в разі їх відсутності – представникові органу опіки й піклування або поміщення до притулків служби в справах дітей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, про що інформують ініціатора розшуку [9].

Окремі правові аспекти стосовно безвісно зниклих військовослужбовців закріплено в Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України. Частина 7 цього документа присвячена обліку жертв. У її пункті 1 проголошено: «Командир військової частини про смерть (загибель) військовослужбовця зобов'язаний у день встановлення смерті (загибелі) особисто повідомити телеграмою або по телефону військового комісара за місцем проживання сім'ї померлого (загиблого). У телеграмі або по телефону він повідомляє дату й причину смерті (загибелі) військовослужбовця» [10].

З Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України» від 26 травня 2014 р. № 333 бачимо, що Збройні Сили України не розшукують зниклих. Про цю категорію бійців ідеться в пункті 3 частини 7: «Військовослужбовці, які померли від захворювання або загинули в результаті подій, стихійного лиха і нещасних випадків, а також безвісти відсутні після встановлення причин та обставин смерті (загибелі), розслідування причин відсутності й отримання підтверджувальних документів виключаються наказом по стрійовій частині зі списків особового складу військової частини» [10].

Інакше кажучи, якщо зниклий безвісти впродовж певного часу (зазвичай двох тижнів) не з'явився в частину або не дав про себе знати, його просто викреслюють зі списків. Опісля родині надсилають «сповіщення на військовослужбовця (працівника), який загинув (помер), зник безвісти чи потрапив до полону», що є «документом, який містить відомості про місце, дату та причину загибелі (смерті), обставини, за яких військовослужбовець (працівник) зник безвісти чи потрапив до полону, а також характеристику його вірності Батьківщині». Родині мають відправити тіло й речі воїна, а якщо його поховано деінде, надати фотографію та адресу могили. Приблизно такі ж норми мають регулювати облік втрат в інших силових структурах, зокрема МВС України та Державній прикордонній службі України.

Також Наказом Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України» від 26 травня 2014 р. № 333 запроваджено «ідентифікаційні жетони з особистим номером військовослужбовця Збройних Сил України» [10].

Щоб зарадити проблемі, 4 вересня при голові Служби безпеки України Валентиніві Наливайченку створено Міжвідомчий центр допомоги в питаннях звільнення полонених та розшуку зниклих безвісти. Попри великий резонанс у пресі навколо заснування цієї установи, фактично вона має змогу хіба що приймати заяви від родин зниклих. І жодних пошукових або слідчих дій не проводить, оскільки не має таких можливостей фізично.

Зниклі безвісти своєю чергою поділяються на три категорії:

1) загиблі чи страчені в полоні, чії тіла або залишаються на місці бою, або поховані часто в безіменних могилах;

2) перебувають у полоні «офіційних» структур сепаратистів або ж їх насильно утримують в інших незаконних збройних формуваннях;

3) перейшли на бік ворога або втекли із зони АТО, можуть переховуватись як на українській території, так і в інших країнах (наприклад, у Росії).

Третю категорію зниклих безвісти зазвичай жодним чином не можна виявити, доки вони самі не дадуть про себе знати.

Окремих аспектів розшуку зниклих осіб стосується також Наказ МВС України «Про затвердження Порядку розшуку боржника – фізичної особи» від 27 серпня 2008 р. № 408. Так,

протягом 10 діб із часу отримання ухвали суду про оголошення розшуку боржника (за датою реєстрації в канцелярії органу внутрішніх справ) працівник підрозділу ГРФО, який за своїми службовими обов'язками відповідає за розшук боржників, заводить розшукову справу з установлення місцеперебування боржника (далі – розшукова справа) та виносить постанову про оголошення державного розшуку й заведення розшукової справи. Після цього розшукова справа реєструється в журналі обліку розшукових справ [11].

Висновки. Таким чином, короткий аналіз окремих аспектів урегулювання правового статусу безвісно-зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів дав змогу зробити висновок, що нормативно-правова база з окресленого питання складається як із нормативно-правових актів, що мають силу закону (ЦК України, ЦПК України), так і з підзаконних та локальних нормативно-правових актів (укази Президента України, накази МВС України та Збройних Сил України).

У діяльності правоохоронних органів України правовий статус безвісно-зниклих осіб розмежовується за суб'єктивним складом. Зокрема, безвісно-зниклими є фізичні особи (пересічні громадяни), діти, фізична особа – боржник.

Окрему групу безвісно-зниклих осіб у сучасних умовах становлять військовослужбовці, які своєю чергою поділяються на три категорії:

а) загиблі чи страчені в полоні, чий тіла або залишаються на місці бою, або поховані часто в безіменних могилах;

б) особи, які перебувають у полоні «офіційних» структур сепаратистів або ж їх насильно утримують в інших незаконних збройних формуваннях;

в) особи, які перейшли на бік ворога або втекли із зони АТО (їх жодним чином не можна виявити, доки вони самі не дадуть про себе знати).

Подальшими науковими розвідками в цій сфері можуть бути вдосконалення та посилення взаємодії органів поліції з іншими державними й правоохоронними органами щодо розшуку безвісно-зниклих осіб, а також удосконалення процесуальних аспектів визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою у зв'язку з прийняттям нового ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. (станом на 6 жовтня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина, 2004. – 928 с.
3. Братель О.Г. Цивільне право України : [посібник для підгот. до іспитів] / О.Г. Братель, С.А. Пилипенко. – К. : ФОП Ліпкан, 2010. – 254 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print1452775474619490>.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
6. Як у світі шукають зниклих безвісти: довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.bigmir.net/world/745421-Yak-y-sviti-shykaut-zniklih-bezvisti-Dovidka>.
7. Скрипник Я.С. Ситуація з врегулюванням правового статусу безвісно-зниклих осіб та їх сімей залишається невтішною / Я.С. Скрипник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khp.org/index.php?id=1473335132>.
8. Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку : Указ Президента України від 18 січня 2001 р. № 20/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/2001>.
9. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2012 р. № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13/print1459953493868876>.
10. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України : Наказ Міністерства оборони України від 26 травня 2014 р. № 333 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0611-14/print1458995900942240>.
11. Про затвердження Порядку розшуку боржника – фізичної особи : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 серпня 2008 р. № 408 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1078-08>.